

ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЗМІНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА

Проаналізовано екзогенні та ендогенні чинники, які впливають на зміни в системі національного багатства. Обґрунтовано необхідність використання надбань української школи фізичної економії у дотриманні вимог національної економічної безпеки щодо проблеми збереження національного багатства України. Доведено, що глобальною перспективою кожної нації є розширене відтворення усіх компонентів системи національного багатства, які є взаємодоповнювальними.

Ключові слова: екзогенні та ендогенні чинники, національна економічна безпека, система національного багатства.

Вступ. В умовах посилення глобалізаційних процесів, розгортання сучасної фінансово-економічної кризи, необхідності забезпечення динамізму та якості економічного зростання, дотримання вимог національної економічної безпеки посилюється необхідність використання надбань української школи фізичної економії, що дає змогу подолати матеріалістичний детермінізм у з'ясуванні суті та змісту такої фундаментальної категорії як національне багатство та дасть змогу вирішити деякі методологічні проблеми збереження національного багатства. Викликає захоплення глибока обізнаність цих економістів щодо досягнень світової економічної науки, розвиток ними нових парадигм дослідження національної економіки та необхідності їх застосування у системі формування якісно нової моделі збалансованого (сталого) розвитку світу в ХХІ ст. Так, національне багатство країни можна, згідно з фізичною економією, розмежувати на абсолютне і відносне. Безумовно, абсолютне багатство є базою для створення відносного. Адже абсолютне багатство, до якого належить людська і природно-ресурсна компоненти національного багатства, є джерелом створення абсолютної обмінної вартості, формування якої повинно супроводжуватись зменшенням ентропії та максимальною ефективністю соціально-економічних процесів.

Необхідно виявити ризики втрат і внаслідок цього докорінні зміни в структурі системи національного багатства України та впровадити у практику господарювання заходи, які будуть запобігати цим втратам. Вказані обставини визначають особливу актуальність дослідження екзогенних та ендогенних чинників впливу на параметри системи національного багатства, що стане необхідним дороговказом та сприятиме раціональному вирішенню проблем макроекономічної оцінки змін у системі національного багатства України, що і досі залишаються "білою плямою" у новітній теоретичній і практичній економіці.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз екзогенних та ендогенних чинників, що зумовлюють негативні зміни в системі національного багатства України, визначення потенційних загроз його втрат.

Результати досліджень. Відповідно до зазначених вище особливостей, до внутрішніх (ендогенних) чинників відносимо: рівень економічного зростання; рівень доходів населення; рівень тінізації економіки, рівень її конкурентоспроможності; ефективність економічної, екологічної та соціальної політики держави; інституційні фактори.

Значна девальвація, відсутність зростання реальних доходів населення, зростання безробіття через нестабільність макроекономічної ситуації може призвести до зменшення споживчого попиту домогосподарств, а отже, і до зміни параметрів системи національного багатства. Так, рівень середньорічних загальних доходів приблизно в 38,4 % господарств нижчий від прожиткового мінімуму; продуктивність праці в Україні становить 30 % від продуктивності праці країн Європейського Союзу; за індексом людського розвитку ми перебуваємо на 76 місці, тоді як Росія – на 67-му, Білорусія – на 64-му, Казахстан – на 73-му [1]. Це сприяє втраті значної частини людського капіталу, зокрема в науці, освіті та охороні здоров'я, технологічну відсталість та необхідність здійснення інноваційної стратегії розвитку держави.

Рівень тінізації економіки також впливає на зміну параметрів системи національного багатства. Наприклад, одне з основних джерел інфляції витрат – тіньовий обіг продукції, в зв'язку з яким витрати на виробництво й реалізацію такої продукції лягає на продукцію легальну, що призводить до зростання витрат. Зазначимо, що розгортання економічної кризи базується насамперед на суперечностях фіктивного капіталу, який нагромадили ієрархічні корпорації вертикально через механізми фондових ринків. Ця віртуальна основа і є причиною їх теперішньої вразливості. Однак це не стосується нових горизонтальних інформаційно-мережних корпорацій, яким притаманний якісно новий потенціал зростання в теперішніх умовах [2].

Низький рівень конкурентоспроможності національної економіки також здійснює свій негативний вплив на систему національного багатства. Цьому також сприяють інфраструктурні проблеми в Україні. Як видно з табл., структурні реформи в нашій державі ще й досі не стали пріоритетними, тому за індикаторами структурних реформ Україна відстає від інших країн. Зазначимо, що індикатор коливається в межах від 1 (реформ зовсім немає) до 4 (ринково-орієнтовані реформи майже завершено).

Табл. Індикатори структурних реформ в інфраструктурних секторах: міжнародні порівняння [3] у 2008 р.

Країна	Електроенергетика	Залізничний транспорт	Автошляхи	Телекомунікації	Водопостачання та водовідведення
Україна/ІЕД	2,58	1,79	2,37	2,53	2,03
Україна/ЄБРР	3,0	2,0	2,0	2,7	2,0
Болгарія	3,7	3,3	2,7	3,7	3,0
Казахстан	3,3	3,0	2,3	3,0	2,0
Литва	3,3	2,3	2,3	3,7	3,3
Польща	3,3	4,0	3,0	4,0	3,3
Румунія	3,7	4,0	3,0	3,3	3,3
Росія	3,0	3,0	2,3	3,0	2,3

Примітка: Україна/ІЕД – оцінка Інституту економічних досліджень; Україна/ЄБРР – оцінка Європейського банку реконструкції та розвитку.

Так, найнижчим індикатором структурних реформ володіють сектори залізничного транспорту та водопостачання і водовідведення (1,79 і 1,60 відповідно). Найвищими показниками реформування характеризуються сектори зв'язку (телекомунікацій) та електроенергетики (2,53 і 2,58 відповідно) [3]. Для покращення ситуації з реформуванням інфраструктурних секторів Укра-

їни потрібно піднести їх технічний рівень, якість обслуговування, залучити фінансові ресурси та створити прозорі умови їх інвестування.

Лише таким чином можна налагоджувати високотехнологічний експортний потенціал, адже необхідно протидіяти входженню на український ринок іноземних виробників за допомогою сірих схем. Великою проблемою в контексті всього сказаного є відсутність інноваційної стратегії розвитку економіки України, що забезпечує потрібний рівень модернізації та диверсифікації виробництва, а отже, і збільшення національного багатства.

В умовах вільного руху капіталу та пошуку надприбутків важливого значення набуває проведення державою ефективної економічної політики, проте на цей час у нас спостерігається посилення її сировинної та експортної спрямованості. Скорочення світового попиту на українську продукцію та зниження цін на сировинних ринках призвело до того, що українські експортери втратили зовнішні ринки збуту. Внаслідок цього відбулось різке скорочення обсягів виробництва в експортоорієнтованих галузях (металургійна та хімічна промисловості). Ефект миттєвого згортання виробництва підтверджує кумулятивний показник приросту обсягів промисловості за підсумками 10 місяців 2008 р., який зменшився від 5,1 % до 2,2 % [4].

Світова фінансова криза підтвердила, що закінчується ера "ринкового фундаменталізму" і утверджуються принципи "регульованого ринку" [2]. Проте не варто забувати, що можливості нівелювання впливу світової фінансової кризи на економічну ситуацію в Україні обмежені наявними ресурсами, а отже, її системою національного багатства. Це стосується насамперед такого болючого питання, як пошук ренти в Україні. Адже якщо систему національного багатства оцінити в 100 %, а природні ресурси – приблизно в 54 %, то рентна складова в бюджеті має бути вагомішою за існуючий показник [1]". Це свідчить про те, що держава як справжній власник, недостатньо отримує від системи національного багатства, якою вона володіє. А ренту привласнюють посередники, які не мають на це жодного права. Тому потрібно проводити інтенсивний моніторинг змін у системі національного багатства. Виваженої і обережної політики потребує також земельна реформа через відсутність відповідних законів та нормативно-правових актів щодо оцінки земель, формування земельного кадастру та орендних відносин.

За даними Всесвітнього економічного форуму, Україна має найнижчі рейтинги за якістю інституцій. Зокрема, етична поведінка компаній – 138 місце, захист прав власників – 118-те, зокрема міноритарних власників – 128 місце, прозорість ухвалення урядових рішень – 119-те, незалежність судової системи – 111-те, тягар державного управління – 104-те [1]. Недосконалість українського законодавства також проявляється у розпорошеності повноважень міністерств та у наявності великої кількості державних програм (понад 200) щодо розвитку регіонів та галузей економіки, які сформовані без доцільного узгодження із пріоритетними напрямками державної політики України. Тому потрібно визначити та розробити пріоритетні державні цільові програми, зокрема щодо системи національного багатства, посилити контроль за їх реалізацією. Такі дії уряду сприятимуть збільшенню національного багатства, зокрема шляхом його збереження.

До зовнішніх (екзогенних) чинників відносимо: обсяг зовнішніх інвестицій; фінансову кризу; структуру торговельного балансу країни; зовнішній борг держави; стан навколишнього природного середовища.

Зовнішнім чинником, який впливає на зміну параметрів системи національного багатства, є обсяг зовнішніх інвестицій в економіці України. Так, Індекс Першої фондової торговельної системи (ПФТС) за сім місяців 2008 р. втратив 43,5 % своїх позицій. Це спричинено різким відпливом капіталу з фондового ринку України та нестабільною політичною ситуацією в країні. Високий рівень залежності від короткотермінових спекулятивних інвестицій нерезидентів зумовлює недофінансування економіки, тому потрібно приділяти значну увагу структурі іноземного капіталу, що надходить у країну та збільшувати частку прямих іноземних інвестицій, що є показником тривалого зацікавлення зовнішніх інвесторів у розвитку національної економіки. Свого роду страховим полісом для України є Євро-2012. Якщо запланований комплекс робіт з цієї події світового масштабу буде вчасно виконано, то Україна гарантовано отримає значний приплив капіталу каналами прямих іноземних інвестицій, середньо- та довготермінових кредитів [6].

Фінансова криза, яка розгортається, показала, що стара фінансова модель, яка обслуговує економічні процеси, виявилась неефективною. Вона вже перекинулася на реальний сектор економіки, внаслідок чого економіка функціонує під тиском складних світових процесів. Тому сьогодні актуальною є необхідність відновлення коротко-, середньо- та довготермінового прогнозування та стратегічного планування, адже держава повинна виконувати функцію, яка сьогодні, на жаль, не використовується повною мірою для визначення пріоритетних напрямків та розроблення державних цільових програм.

Негативний фінансовий результат торговельного балансу держави також позначається на нестійкості гривні та інфляції. Зараз спостерігається скорочення вартісних обсягів як експорту, так і імпорту. Наприклад, у листопаді експорт скоротився, порівняно з жовтнем, на 2,2 млрд дол. США, тоді як імпорт – на 2,7 млрд дол. США. Отже, динаміка зменшення імпорту була вищою за динаміку зменшення експорту, що спричинило зменшення від'ємного сальдо торговельного балансу до 0,9 млрд дол. США, тоді як у жовтні воно становило 1,5 млрд дол. США [4]. Потрібно здійснити низку заходів зі зменшення негативного сальдо в зовнішній торгівлі, а саме: запровадити більш жорсткі процедури контролю за імпортом товарів з метою запобігання ввезенню на митну територію України товарів, що не відповідають національним ветеринарним, санітарним, екологічним, фармакологічним стандартам; державну підтримку впровадження фінансових інструментів розвитку високотехнологічного експорту; активізацію співпраці у рамках транспортних коридорів шляхом інтеграції транспортної системи України до транс'європейської і т. ін. Адже побудова структури торговельного балансу також впливає на систему національного багатства. Зазначимо, що дефіцит зовнішньоторговельного балансу не повинен перевищувати 10 % ВВП, що вважається критичним для економік, що розвиваються.

Негативні зміни в системі національного багатства зумовлює також наявність зовнішнього боргу держави. Так, на 1 жовтня 2007 р. валовий зов-

нішній борг України становив 74,3 млрд дол. США, що відповідало 54 % ВВП [5]. За даними Національного банку України у квітні-червні 2009 р. обсяг валового зовнішнього боргу становив 100,58 млрд дол. США. У ньому борг державного управління перевищує борг органів грошово-кредитного регулювання. Згідно з дослідженнями, проведеними МВФ, максимально допустимою сумою зовнішнього боргу для країн із низьким та середнім рівнем доходів є сума на рівні 49,7 % ВВП [6]; у разі перевищення цього рівня ймовірність розгортання фінансових криз становить близько 70 %. Проте для забезпечення фінансової стабільності та підтримання темпів економічного зростання зовнішній борг країн з перехідною економікою і країн, що розвиваються, не повинен перевищувати 35 % ВВП.

Також потрібно наголосити, що великий вплив на зміну параметрів системи національного багатства здійснює стан навколишнього природного середовища, який, зокрема, залежить від експлуатації стратегічно важливих родовищ України. Треба зазначити, що держава має мати контрольний пакет спеціальних ліцензій щодо головних родовищ країни, щоб запобігати потраплянню багатств надр у руки випадкових людей. Щоб не допустити омертвіння свердловини чи родовища, аналізують технологічний і фінансовий потенціали кожного конкретного суб'єкта. Окрім цього, щоб держава не стала сировинним придатком інших країн, потрібно не допускати псування полів, внаслідок завезення в Україну модифікованого рапсу і засівання ним великих площ землі, яка в Конституції визнана найціннішим національним багатством. У цьому контексті варто зазначити, що потрібно змінити ставлення до природного багатства. Звичайно, це потребує залучення інвестицій, впровадження новітніх технологій, що своєю чергою забезпечить додаткові робочі місця. Тому потрібна ефективна державна політика та зміни до Закону про надра. Великі перспективи приховані у використанні техногенних родовищ, у яких зацікавлені великі фінансово-промислові групи. Поза сумнівом, механізми подолання кризового деструктивного впливу мають бути індивідуалізовані для кожної країни.

Висновки. У цьому контексті глобальною перспективою кожної нації є її зростаюча самодостатність, яка може бути підсилена лише за допомогою розширеного відтворення усіх параметрів системи національного багатства. Тому необхідно забезпечити передумови для зростання економіки держави на базі розвитку інноваційної моделі, оздоровити внутрішні фінансові ринки, стабілізувати курс національної валюти, підвищити конкурентоспроможність вітчизняної економіки, покращити рівень життя населення, проводити ефективну економічну та екологічну політику держави, удосконалити вітчизняне законодавство, зменшити зовнішній борг і передбачати усі можливі впливи екзогенних та ендогенних чинників на параметри системи національного багатства, що призведе до їх оптимізації та збереження.

Література

1. Сколотяний Ю. Нас не влаштовує агресивне входження на український ринок іноземних виробників за допомогою "сірих" схем / Ю. Сколотяний, Н. Яценко // Дзеркало тижня. – 2008. – № 4(683). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/2000/2020/61895>.

2. Гальчинський А. Нинішня фінансова криза – початок кінця. Далі – новий початок? / А. Гальчинський // Дзеркало тижня. – 2008. – № 39(718). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/2000/2020/64383>

3. Бураковський І. Економічне зростання та інфраструктурні гальма / Бураковський І., Мовчан В., Сисенко Н. // Дзеркало тижня. – 2008. – № 4(683). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/2000/2020/61877>

4. Данилишин Б. Шлях до подолання кризових явищ – макроекономічна стабільність і скоординованість дій / Б. Данилишин // Дзеркало тижня. – 2008. – № 47(726). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/1000/1550/64981>

5. Вахненко Т. Зовнішні корпоративні запозичення та ризики для фінансової стабільності / Т. Вахненко // Дзеркало тижня. – 2008. – № 6(685). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/2040/2020/62033>

6. Данилишин Б. Світова фінансова криза – тест для України / Б. Данилишин // Дзеркало тижня. – 2008. – № 38(717). [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/1000/1550/64350>

Квак М.В. Экзогенные и эндогенные факторы влияния на изменения в системе национального богатства

Проанализированы экзогенные и эндогенные факторы, которые влияют на изменения в системе национального богатства. Обоснована необходимость использования достижений украинской школы физической экономики в соблюдении требований национальной экономической безопасности по проблеме сохранения национального богатства Украины. Доказано, что глобальной перспективой каждой нации является расширенное воспроизводство всех компонентов системы национального богатства, которые являются взаимодополняющими.

Ключевые слова: экзогенные и эндогенные факторы, национальная экономическая безопасность, система национального богатства.

Kvak M.V. The exogenous and endogenous factors that influence the changes in the system of national wealth

In the article exogenous and endogenous factors that influence the changes in the system of national wealth are analyzed. The necessity of use of the achievements of the Ukrainian school of physical economy is grounded. The necessity requires keeping the demands of national economic safety as to the problems of preserving the national wealth of Ukraine. It is proved that the global perspective of each nation is an enlarged reproduction of all components of national wealth, which are complementary.

Keywords: exogenous and endogenous factors, national economic safety, the system of national wealth.

УДК 504.062:620.91

Асист. А.В. Прокіп, канд. екон. наук;
здобувач Р.Б. Колісник¹ – НЛТУ України, м. Львів

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАНИХ РЕСУРСІВ

Розглянуто рівні антропогенного забруднення від використання енергоресурсів, оцінені з використанням методу аналізу життєвого циклу. Визначено та класифіковано екологічні ефекти заміщення невідновлюваних енергоресурсів відновлюваними за критеріями горизонту оцінки, зворотності та безпосередності виникнення.

Ключові слова: відновлювані енергоресурси, екологічний ефект, метод аналізу життєвого циклу.

¹ Наук. керівник: доц. В.С. Дудюк, канд. екон. наук – НЛТУ України, м. Львів